

ACC. N:R M. 15293:1-9.

Landskap: *Skåne*
Härad: *N. Asbo*
Socken: *Örkulljunga m. fl.*
Uppteckningsår: *1961*

Upptecknare: *Mätty's Leabo, Lund*
Berättare: *Johan Enberg*
Berättarens yrke: *smedmästare*
Född år: *1880 i Örkulljunga*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

I meden. s. 1-9.

*(foton a° sid. 8-9;
neg. nr. [7:15:32 - [7:15:33.]*

LUF 111

Jag började när jag var femton år hos en smed i Örkel-
ljunga. Och där var jag ett år. Man hade en femton kronor
på hela året och det var ju nästan omöjligt att klara sig
på. Sedan rymde jag därifrån ut och tog betor om etterhösten
och tjänte lite pengar där. Sedan så arbetade jag hos en
smed som hette Frost i Oderljunga, och där var jag ett år.
Sedan tog jag till Tarsta mekaniska verkstad, där var jag i
fyra år, och sedan så satte jag själv upp smedja. Då var jag
tjugoett år. Sedan har jag varit där uppe till tjugotvå. Då
slutade jag där och så köpte jag detta stället, och satte upp
denna smedjan. Sedan har jag varit här allesen.

Som lärling fick man sköta släggan från klockan sex till
klockan åtta på kvällen. Och då var det ju till att smida ut
allt som... ända till en mutter eller en spik, som man smidde
av gamla hästskor. Man rättade ut hästskor och smidde ihop
dem och smidde ut dem till spik.

Lärling skulle man vara i fem år. Betalningen var fem-
ton kronor första året och fyrtio kronor det andra året. På
Tarsta mekaniska verkstad hade jag trettio två kronor i veckan.
Sedan var det ju det att man reste omkring och satte in gas-
belysning, så en hade ju maten fritt nästan överallt.

På morgonen fick vi en bar kopp kaffe klockan sju. Och
sedan så skulle vi ha frukost klockan åtta-halv nio, och då
var man rätt så hungrig, en på i den åldern. Men sedan kom
jag ju till Frost i Oderljunga och där kom frun och kallade
på morgonen och så fick vi kaffe och mat till.

Jag har inte tagit något gesällprov, och det var där ju
inte på den tiden. Utan det var till att fortsätta med arbetet
och så fick man ju ta hand om det ena och så det andra.

Sedan var det roligt att sätta upp eget. - Man gade fem-
tio öre för en omläggning, sko om en häst, och två kronor
för ny skoning och för vinterskonång, och tio öre för att
man vässade en järnstång.

Gesällvandringar var inte längre vanliga på den tiden.

Jag har aldrig varit med i någon yrkesförening. Men det fanns, för här var Kristiansson, som var smed i Örkel-ljunga; och han var på med sitt att de skulle gå in i smidesmästarföreningen och då skulle de ju ha bestämda priser. Men jag tyckte jag bestämde själv mina priser och så höll jag mig fri för det.

Betalningen fick man mest genom årsräkning. Men det var ju många som betalade kontant.

Det behövdes inte så mycket pengar för att sätta upp egen smedja. Jag köpte en gammal smedja och gav fyrtio kronor för den. Där var en gammal ambolt och ett skruvstycke och en borrhväng. Verktyg och järn köpte jag sedan i Hälsingborg. Jag installerade en svarv och sedan köpte jag också en gammal ångmaskin. Det var en liten ångmaskin, där gick inte mer än en spann vatten på den.

Min bror var här ett tag, annars har jag varit ensam i smedjan hela tiden.

De flesta smeder hade litet jordbruk vid sidan om, liksom jag. Det fick man ha tid med på kvällarna.

Det värsta arbetet var med vinterskoningen. Där uppe var väkdigt mycket med skoning, för där var ju inte mer än jag som själv höll upp hästarna. Och så kom ju alla bönder för att slippa hålla upp. I vinterskoningen skulle där vara broddar, och dem fick man svetsa, för det fanns inga lösa detaljer på den tiden.

På våren hade man arbete med harvar och plogar och allt sådant som förekommer i jordbruket. Där skulle nya pinnar på harvarna och ny skär på plogarna. Man fick smida allting själv, ända till en mutter. Det fanns ingenting att köpa.

På sommaren var det mest hjulringar. Sommarskorna var släta och man gjorde ~~in~~ ingenting vid dem utom att passa dem till foten.

Jag har aldrig smitt hästskor själv, men Linder, som jag lärde hos, han hade varit med om att smida hästskorna själv.

Nej, det var innan min smedjetid, som de gjorde hästskorna själva. Men de gjorde alla hästskosömnen. Vi smidde alla spik och bultar själva. När man skulle smida en mutter, så fick man ta plattjärn och hugga hack så stor som muttern skulle vara, och sedan slå hål i dem och gånga dem. Man var inte så noga med dimensionen, för blev hålet större, så körde man bara gängtappen längre in. När man skulle göra en mutter till en vagnsaxel, tog man bandjärn och knölade ihop det till en klump och sedan gjorde man hål i den.

Fjädrar gjorde man med kallhamring. Man fick hålla på rätt länge innan där blev fjädring i dem. Och där blev ju ingen säker fjädring ändå, för var det så att man satte ner fjädern hårt, så ville den rätt gärna bli sittande, så stål det var ju långt före sen de fick fatt i det. ~~MÅ~~ det gick att rikta upp fjädrarna igen, men om de hade varit med om eldsvåda eller värme så blev där ingen fjädring i dem sedan. Men detta har jag inte varit med om själv, för det fanns fjäderstål att köpa redan när jag började.

Underredet till jaktvagnarna måste göras mycket noggrant. Fjäderstudsarna och vridkransarna och banken måste smidas och man hade ingen annan sammansättningsmöjlighet än att svejsa ihop det i fyren. Vridkransen fick man bocka för hand i början, senare hade man bockmaskin. Jaktvagnarna användes en gång i tiden av godsägarna på deras stora jakter, och sedan har de fått behålla namnet. Bönderna använde dem till särskilt fina körslor. En sådan vagn kostade tusen kronor. De användes till exempel vid bröllop och andra finare körslor. Arbetsvagnarna var packvagnar och vanliga kistevagnar. Gigg använde man inte så mycket här i skogsbygden, det var på slätten och det var dem som var mera välbeställda, för det var en lyx. Tvåhjuliga arbetsvagnar fanns, men inte alls i samma mån som uppåt landet.

Den första gummi-hjulsvagnen jag gjorde, det var till en bonde här uppe, som hette Kristoffer. Och då var vi ju vana vid de här små hjulen, två tum breda, och så gummi-hjulen, som var sex tum, så sa de: tror du där är någon människa som kör med en sådan vagn, sådana hjul, det liknar ju inte något. Men ett-två-tre så tog det fart, och så var där Harry Kristiansson, han skulle också börja, men han som jag vi var ju lika kloka om hur vi skulle börja göra dem, vi gjorde dem på många olika modeller innan vi fick rätt på det. Så var där Eskilander, han sade då till Harry Kristiansson; du som är så gammal smed, kan du behöva komma hit upp och lära? Ja det är min själ nock så lätt, sade han. Vi gjorde det av gamla bilar, alltihop.. Det var ett bra arbete, där var pengar att tjäna då. Då var här ju ingen som skrotade bilar, och så kallade de en för bilskrotare, det fick man ju heta. Men jag skickade grejor ~~ändaxkikixMalmöxxx~~ till alla håll, till Malmö och Hälsingborg och Markaryd och Strömsnäsbruk. Men ett-två-tre, sen började här bli bilskrotare i alla krokar. Men annars kunde man tjäna bra på gamla bilar, så länge man var ensam om att sälja delar. Det var egentligen det som hjälpte upp en annan. Själva smidet tjänade man inte mycket på. När året var gånget och man var ung och rask, då var det inte många kronor där blev över. Men sedan så gjorde man ju litet penagar.

Men jag tänkte på samma gång att det är roligare att själv bestämma, och vara sin egen. I föreningen, där var det billigaste fyra kronor, om man skodde en häst, och där tog jag aldrig mer än två kronor. Och därför fick jag ju mer arbete. Man var ju ung och rask då, så det gick ju raskt undan.

När det började sätta igång med bilar, då tröt ju allt arbete. Ja, då var där ju skoningen och reparation av verktygen, men jag tänkte att jag kan ju inte gå häb slapphänt. Det var då jag började på att skrota bilar, för jag tänkte, x

jag får sätta igång med något. Men jag trodde ju aldrig det skulle komma att gå så bra som det gjorde.

Jag har aldrig skott några stutar. Det var inga bagateller. Så som de kunde spralla. - Men de körde mycket med stutar och med kor också. Och så gjorde vi krokar där framme. De kallade det för tistelkrok, och skaklarna fäste på axeln med en sprint. Och så skulle vi göra beslag till oket. Och där skulle ju vara hornbaggarna på dem, de där öglorna som låg om hornen. Där skulle ju korna eller stutarna dra. Och så skulle där vara en bit kätting, där de lade till manken, så de skulle inte bara dra i hornen.

Byggnadssmede var inte så mycket, fär de använde träpluggar i stället för spik, och i timret träpluggar i stället för bultar. Klinkor fick där ju till till dörrarna, Och så skulle där ju göras konstsmide, till kistor och så. Det fanns inga särskilda konstsmeder, utan den smed som anlätades inom ett område fick göra allt, både grovsmide och konstsmide.

Det var olika hur många kunder en smed kunde ha och hur stort område han betjänade. Om det var någon som folk tyckte om, så kom de från alla håll, Till mig kom de ända uppe ifrån Boalt. De körde förbi flera andra smedjor, det var en vägsträcka på en och en halv mil. Det var naturligtvis priset som gjorde litet, för jag tror inte att jag gjorde det bättre.

En smed var inte mycket hållen förr i världen. Där var nästan inga fruntimmer som vågade gå till en smed. Det var hållet för rätt så dåligt folk. Och fattigt var det alltid för smeder. Även om folk inte kunde undvara smeden så betraktades han som något nödvändigt ont, som man skulle ha och dras med. Om man jämför med andra yrken, så var en snickare finare och en skräddare ännu finare igen.

Smeden vågade inte säga ifrån med besked, utan han gav efter för bönderna, för han var rädd för att mista deras arbete. Där var en smed som hade varit ute en hel dag med räknings-

ar, och på hemvägen gick han förbi en kollega som stod i dörren och tittade. De började samspråka, och han talade om att han hade varit ute med räkningar. Då frågade den andre smeden: Fick du några pengar? "Nej, sade han, men arton gökar. Så, var smederna inte fattiga, så blev de det på det viset. Man fick ju betala materialet någorlunda efter hand. Man hade ju inte kredit hur som helst.

Det fanns smeder som inte hade något slags bokföring, eller skrev in något i bok. De hade en vägg eller någon plats ute i verkstaden, där de antecknade med krita. Och så försvann skriften ju efter hand. Och många kunde kanske inte skriva bara. Det var kanske smedernas eget fel att de blev så illa ansedda, för hade de hållit på sin rätt, så hade de fått mer respekt med sig.

Om en häst hade trampat på en spik, då blev där ju inflammation. Då fick man öppna där, och sedan lägga en lädersula under skon, till att skydda för skit. För annars kommer där ju grus och grustöj i det. Jag har hört talas om att folk förr gick till smeden för att få draget ut tänder.

Jag minns här uppe, det var innan jag var gift, så kom där många bönder och ~~andra kunde säga att de var~~ somliga hade konjag och andra hade brännvin med sig. Och så koktes där kaffe och dracks gök och dansades, och där kunde ju vara många hästar, så en annan hade inte tid, utan det var ju till att arbeta, och så hade ju bönderna fritt gille där inne. Jag fick hålla kaffe, men de kokte det själva. Där var en bonde som hade kommit holians på förmiddagen, och så var det de sista hästarna jag skodde om kvällen. Så på morgonen kom han igen, han hade långt att köra, det var ända uppifrån Rögle. Så sade han, det var förskräckligt vad du skodde dåligt i går, jag körde av skon när jag körde hem. När jag då såg i ladan, så hängde skon där. Då hade jag varit inne för många gånger.

Men det slet ju på nerverna att arbeta så hela dagen och inte få någon mat, bara några gökar och litet kaffe och smör och bröd, där blev ju inga krafter. Men sen så gifte jag mig och så skodde jag aldrig mer än tio hästar, det fick vara, de fick köra igen när de ville, så slapp man ju arbeta så hårt. Tio hästar om dagen, det är inte litet, men jag vet ändå där var den dan, när jag skodde tjugo två.

Det var lättare, när man själv höll upp foten, man kom bättre till att arbeta då.

Ordf. (Men hästerna blev ju så väldigt stora till slut, det blev elefanter i stället för hästar, de vägde kolossala massor, och de ble sämre dresserade, och det frestade något alldeles oerhört. När man stod där och arbetade på en bakfot, så kunde det hända att hästen flyttade sig tre meter, och man skulle inte släppa foten, och fortsätta arbetet. Och med de där stora hästarna och det arbetet så blev jag förstörd. När jag var fyrtio år, då hade jag fått så mycket skador på ryggen, så jag gick och kunde inte göra någonting på tre-fyra månader.)

Det var olika, somliga höll själva upp fötterna, hos andra fick bonden eller någon dräng hålla upp dem, Det berodde på var man hade gått i lära. Kom man till en mästare som själv höll upp- det var ju också i konkurrenssyfte, då strömmade lantbrukarna dit, för de var bekväma, de ville bara stå och titta på- kom då en lärling till en sådan mästare, då fick han lära på samma sätt. Och sedan var det mycket svårt att övergå och arbeta på det andra sättet. Det blev från ett helt annat håll man skulle arbeta då. - Min förste mästare, han höll också själv upp, och så skulle han barka undan och spika, och så skulle jag riva undan och häfta. Och där var ju slåkolor. Och ibland fick man ju så man flög bort i väggarna. "Stå på benet ordentligt", sade han, "annars skall jag hjälpa dig." Men det var inte lätt för en påg att ge sig i lag med slåkolor.

ACC. N:R M. 15293:8.

8
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Interiör av smedjan

neg. nr. IV: 15:32

ACC. N:R M. 15293:9.

9.
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Interiör av smedjan

neg. nr. IV: 15: 33.